

**สัปเหร่อ: การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาล
ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง**

**SUPBHARER-MORTICIAN: CONTINUATION OF BELIEVE IN FUNERAL
RITUAL OF BOR-HEAWMUNICIPALITY, MUANG DISTRICT,
LAMPANG PROVINCE**

พระมหานฤดล มหาบุญญ *

PhraMaha Naluedon Mahapunyo

สมจันทร ศรีปราชยานนท์**

Somchan Sripraschayanon

อาภากร บุญญ ***

Apakorn Panyo

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา 3) เพื่อศึกษาการสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อที่มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยวิจัยเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพระสังฆาธิการ มัคคนายกในท้องถิ่น ผู้นำในท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน ผู้สูงอายุ จำนวน 34 รูป/คน เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสืบสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัปเหร่อ

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพได้รับอิทธิพลจากประเทศอินเดีย เพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่ สวรรคาลัย จากการเผาและบัตพิเศษแก่กระดูกผู้ตายลงแม่น้ำคงคา จนเกิดธรรมเนียมการทำฌาปนกิจศพ

* นิสิตบัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง.

** ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง.

*** กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง.

และลอยเถ้ากระดูก (ลอยอังคาร) พิธีกรรมงานศพเป็นการแสดงความกตัญญูแก่ผู้จากไปที่เรียกว่า “ทักษิณาทาน” โดยสามารถแบ่งพิธีกรรมออกเป็น 4 อย่าง คือ 1) พิธีกรรมในวันตาย 2) พิธีกรรมในวันตั้งศพบำเพ็ญกุศล 3) พิธีกรรมในวันฌาปนกิจศพ 4) พิธีกรรมหลังวันฌาปนกิจศพ และถือปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน

วัฒนธรรมล้านนาได้แบ่งลักษณะพิธีกรรมงานศพตามชั้นชนไว้ 3 ลักษณะ คือ 1) การจัดพิธีศพเจ้านายชั้นสูง 2) การจัดพิธีศพพระสงฆ์ 3) การจัดพิธีศพสามัญชน โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งดวงวิญญาณผู้วายชนม์ไปสู่สุคติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งการจัดพิธีศพเจ้านายและพระสงฆ์จะตั้งสรีระร่างผู้ตายลงบนปราสาทศพที่สูงใหญ่งดงามแตกต่างสามัญชน ปัจจุบันการจัดพิธีกรรมงานศพมีลักษณะไม่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับเจ้าภาพต้องการจัดพิธีกรรมรูปแบบใด แต่พิธีกรรมต้องไม่ขัดกับหลักจารีตประเพณีดั้งเดิม จากการศึกษาพบว่าแนวทางและรูปแบบการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของชุมชน ประกอบด้วย 1) ความเชื่อ การส่งเคราะห์ผู้ตาย 2) ความไว้วางใจ การยอมรับและไว้วางใจของชุมชน 3) รายได้ เป็นแรงจูงใจต่อการปฏิบัติหน้าที่ 4) การสืบต่อ เป็นการถ่ายทอดความรู้สู่เชื้อสายและผู้ที่มีความสนใจ

ดังนั้น การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา จึงจำเป็นที่จะต้องตระหนักและสร้างคุณค่าการเป็นสัปเหร่อ ที่ประกอบด้วยความรู้ทางพิธีกรรม การบริหารจัดการขั้นตอนตามขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อสร้างความเป็นอัตลักษณ์และจรรโลงไว้ซึ่งประเพณีอันดีงามของชุมชนสืบต่อไป

คำสำคัญ: สัปเหร่อ, การสืบสาน, คุณลักษณะอันพึงประสงค์

ABSTRACT

The purposes of this research are: 1) To study the believe of funeral ritual in Buddhism 2) To study the funeral ritual in Lanna culture 3) To study the continuation of belief, funeral rituals and desirable characteristic of Supbharer (Undertaker) in the Bor-Haeo Municipality, Mueang District, Lampang Province. This research is used documentation and qualitative research from using in-depth interview consist of; Buddhsit Sangha leaders, Makkanayaka in communities, learders, Local Scholars and elderlies 34 people for analyzing the pattern of continuation of beliefs, rituals, funerals and the role of Supbharer(Undertaker).

The result of study is found that:

The belief and funeral ritual have been influenced from Indian traditional beliefs about the funeral rites on the banks of the Ganges River. This belief that it can be send souls of death man to the heaven by burning and rounding of the ashes, the dead bones down the Ganges. This ritual can be the traditional Crematory and float ash (scatter ashes over the sea). The funeral ritual expresses gratitude to the deceased as so-called "Thaksinadana". It can be divided into four rituals, namely; 1) Ritual on the day of death, 2) Ritual in the day of the cremation, 3) Ritual on the day of cremation; 4) Ritual after the cremation day and hold on for a long time.

Lanna culture has divided the funeral ritual style according to their social status, into 3 types namely 1) the funeral of the high class people 2) the funeral of the monks; 3) the funeral of the common people. These ceremonies have the same purpose for sending the souls of the dead men to bliss way on the Buddhist belief. The high class and Buddhist monk funeral ceremonies will set the deceased on a High-altitude funeral pyre for the cremation that is different from a common people. As a present, the funeral ritual of the community is no different. It is up to the host's need what kinds of ritual to perform, but it must not conflict with the traditional customs. In addition, the researcher found that there are the guidelines and patterns of continuation on believe and funeral ritual and Supbharer's characteristic of desirable attributes of community include; 1) Beliefs: it is a sacrifice 2) Trust: the community has be confident and trust. 3) Income: it is an incentive to perform the duty and 4) The succession: it is the relay knowledge to descent and to who are interested.

Keywords: Supbharer (Undertaker), Continuation, Desirable attributes

บทนำ

ความตายเป็นเรื่องที่ทุกคนไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้จากความตายได้ เมื่อเกิดขึ้นแล้วสิ่งที่ตามมา ก็คือพิธีกรรมอันจะเกิดขึ้นจากความตาย ที่มีความสำคัญกับสำหรับบุคคลที่จากโลกนี้ไป หรือคนที่ยังมีชีวิตอยู่ ต้องปฏิบัติเพื่อให้ผู้ที่จากไปไปสู่ภพภูมิที่ดี¹ ส่วนคนที่ยังมีชีวิตอยู่เกิดแต่ความสงบสุขร่มเย็น ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ก็ได้มีการพิสูจน์ว่า ได้ประกอบพิธีกรรมให้แก่ร่างที่ไร้วิญญาณเหล่านั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นสมัยหลายพันปีผ่านมาแล้ว ยังคงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับศพของผู้เสียชีวิต²

เริ่มตั้งแต่ประเทศไทย ได้มีการใช้แผนการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก ในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมานั้น ไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ³ การเมืองสังคมและวัฒนธรรมไปอย่างรวดเร็วและสิ้นเชิง ซึ่งทางรัฐบาลได้มีความพยายามที่จะปรับปรุงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมชนบทและหมู่บ้านต่างๆ ให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยมีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้เผยแพร่เพื่อการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม จากวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองไปสู่คนในสังคมชนบท โดยที่ว่าการเหล่านั้นได้ส่งผลกระทบให้ชาวบ้านมีโอกาสได้ติดต่อกับสื่อสารกับโลกภายนอกได้ดียิ่งขึ้น และยังส่งผลกระทบไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวเอง ในวิถีชีวิตของชาวบ้านในด้านต่างๆ หรืออาจที่จะสามารถกล่าวได้ว่า ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจ สภาพการเมือง สภาพสังคมและทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในชุมชนชนบท

พิธีกรรมงานศพเกิดการปรับเปลี่ยนจากความเปลี่ยนแปลงข้างต้น โดยพิธีกรรมในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตด้านสถานที่ประกอบพิธี ซึ่งเป็นผลกระทบมาจากสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนมาใช้เมรุหรือเตาเผาไหม้แทน ทั้งหมดล้วนเป็นการทำให้สภาพเศรษฐกิจสังคมเปลี่ยนไป แต่เดิมเป็นการทำการ

¹ ม. อ. (ไทย) 3/189.

² หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสากล เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี, 2532), หน้า 33 – 35.

³ นิเทศ ดินตะกูล, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 14.

เกษตรกรรมในครัวเรือนเปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม ทำให้เกิดปัญหาว่า ในเมื่อรูปแบบพิธีกรรมงานศพตลอดจนสถานที่ประกอบพิธีกรรมได้ถูกปรับเปลี่ยนไป วัตถุประสงค์ เป้าหมาย รวมไปถึงหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ ที่ได้แทรกอยู่ในพิธีกรรมงานศพจะถูกเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยหรือไม่ซึ่งบรรพบุรุษในสมัยโบราณกาลนั้น ได้ให้หลักการประกอบพิธีกรรมงานศพไว้ เพื่อเป็นอนุสรณ์เตือนความจำให้แก่ผู้ที่ยังคงหลงมัวเมาประมาทในชีวิตของตนเอง⁴

โดยได้พิจารณาเห็นคุณประโยชน์อันจะส่งผลดี แก่พระพุทธศาสนาและผู้ที่เกี่ยวข้องแก่กรรมลงไปตลอดจนรวมไปถึงลูกหลาน ญาติพี่น้อง ผู้ที่สนิทสนมรู้จักมักคุ้นกัน โดยสมควรแก่กาลเวลาที่จะสามารถกระทำให้เป็นไปได้อย่างถูกต้องตามประเพณีนิยม กล่าวได้ว่า แม้คนๆหนึ่งจะได้ถึงแก่กรรมไปจากโลกนี้แล้วแต่ปุถุชนผู้ยังมีชีวิตอยู่ไม่เคยลืมได้ลืมเขาเหล่านั้น น้ำใจที่ดงามแบบนี้ มิใช่เกิดขึ้นแต่เพียงในพวกเราชาวพุทธศาสนาเท่านั้น แม้ในเหล่าชนผู้ที่นับถือศาสนาอื่นก็มีเช่นเดียวกันแต่มีความแตกต่างกันในทางเพราะขนบธรรมเนียมและประเพณีที่แตกต่างกันไปจึงได้ทำให้มีความแตกต่างกันในด้านรูปแบบของวิธีการในการประกอบพิธีกรรมงานศพที่ไม่เหมือนกัน⁵

จากแนวคิดที่มีรูปแบบกระบวนการจัดพิธีกรรมและสถานที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อในเขตเทศบาล ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เพื่อรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีท้องถิ่นในการสืบสานคติ ความเชื่อพิธีกรรมในงานศพของชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะให้สืบต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา
3. เพื่อศึกษาการสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อและคุณลักษณะสัปเหร่อ ที่พึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพ ในพระพุทธศาสนาทางวัฒนธรรมล้านนา เพื่อสืบสานคติ ความเชื่อพิธีกรรมงานศพและคุณลักษณะสัปเหร่อที่พึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยมีรูปแบบการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยศึกษาพื้นที่ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน 11 หมู่บ้าน คือ บ้านบ่อแก้ว-บ้านสันกลาง บ้านดงมอนกระทิง บ้านท่าล้อ บ้านน้ำไทรง บ้านทุ่งโค้ง บ้านหับหมาก บ้านป่าเหียง บ้านท่าขั้ว บ้านร่องกอก บ้านม่วงแงว บ้านปายะ และกลุ่มเป้าหมายคือ 1) พระสังฆาธิการ ได้แก่ พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส จำนวน 7 วัด ในเขตเทศบาลตำบลบ่อแก้ว รวมจำนวนทั้งสิ้น 7

⁴ ชีรนนันโท (นามแฝง), การตายและพิธีการทำบุญศพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, 2544), หน้า 9-12.

⁵ พหล แก้วเขียว, ฌาปนกิจ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, 2545), หน้า 33.

รูป 2) กลุ่มมคทายกในท้องถิ่น ได้แก่บุคคล ที่เคยบวชเรียนสอบได้นักธรรมหรือจบเปรียญธรรมที่อยู่ในท้องถิ่น จำนวน 5 คน 3) กลุ่มผู้นำในท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน 1 คน ตัวแทนผู้นำในท้องถิ่น 5 คน ผู้ใหญ่บ้าน 3 คน ไวยาวัจกร 2 คน ครู 2 คน รวมทั้งสิ้น 14 คน 4) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน /ผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน 5) สัปเหร่อในเขตเทศบาลตำบลบ่อแก้ว จำนวน 5 คน รวมจำนวน 36 รูป/คน โดยมีประเด็นในการศึกษาดังนี้

1) การศึกษาบริบททั่วไป

2) การศึกษาคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

3) การศึกษาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ของสัปเหร่อตามความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการสืบสาน คติความเชื่อพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อในเขตเทศบาลตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง แล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในพระพุทธศาสนา ได้รับอิทธิพลจากประเทศอินเดียในการประกอบพิธีกรรมศพเพื่อส่งดวงวิญญาณผู้ตายไปสู่สุวรรคาลัย โดยการเผาที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา เมืองพาราณสี แล้วปัดเศษเถ้ากระดูกลงลงแม่น้ำคงคาก็จะทำให้ผู้ตายไปสู่สุวรรค จนก่อให้เกิดพิธีกรรมการทำฌาปนกิจศพ และลอยเถ้ากระดูก(ลอยอังคาร) ลงในแม่น้ำ⁶ อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมเกี่ยวกับศพในครั้งพุทธกาลมีหลากหลายวิธี เช่น การนำศพไปทิ้งป่าหรือป่าช้าผีดิบ การนำศพไปฝังดิน การนำศพไปเผา การนำกระดูกมาก่อเจดีย์เก็บไว้บูชา เป็นต้น แม้พิธีกรรมเกี่ยวกับศพจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่คติความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนาก็แตกต่างกันไป โดยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งเน้นทางด้านจิตใจมากกว่าร่างกายและเอื้อประโยชน์สุขแก่ญาติผู้วายชนม์ในการกระทำบุญ เป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีแก่ผู้จากไปที่เรียกว่า “ทักษิณาทาน” หมายถึง การทำบุญอุทิศแก่ผู้จากไปจนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติจนกระทั่งปัจจุบัน โดยพิธีกรรมทักษิณาทานมีขั้นตอนที่ผสมผสานกับธรรมเนียมปฏิบัติตามวัฒนธรรมท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่า การประกอบพิธีกรรมสามารถแบ่งออกเป็น 4 อย่าง คือ 1) พิธีกรรมในวันตาย 2) พิธีกรรมในวันตั้งศพบำเพ็ญกุศล 3) พิธีกรรมในวันฌาปนกิจศพ 4) พิธีกรรมหลังวันฌาปนกิจศพ พิธีกรรมงานศพจึงเป็นการแสดงความระลึกถึงและความกตัญญูต่อผู้วายชนม์

พิธีกรรมงานศพในวัฒนธรรมล้านนา การจัดการพิธีกรรมงานศพแบบล้านนา สามารถจำแนกพิธีกรรมตามชั้นชนผู้วายชนม์ 3ประเภท คือ 1) การจัดศพเจ้านายชั้นสูง 2) การจัดพิธีศพของพระสงฆ์ 3) การจัดพิธีศพของสามัญชนทั่วไป แต่มีเป้าหมายเดียวกันเพื่อส่งดวงวิญญาณผู้วายชนม์ไปสู่สุคติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา การจัดพิธีศพของเจ้านายและพระสงฆ์จะมีความแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป โดยจะมีการจัดวางเครื่องสักการะศพ มีการใส่ปราสาทศพที่สูงใหญ่งดงามอลังการประดิษฐานอยู่บนหลังนกหัสติลิงค์

⁶ แปลก สนธิรักษ์, **พิธีกรรมและลัทธิประเพณี**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลไทยวัฒนาพานิช, 2504), หน้า 207.

⁷ ปราณ วงศ์เทศ, **พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการตายในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2534), หน้า 47.

และชักลากสรีระร่างไปสู่เมรุชั่วคราวเพื่อประกอบพิธีฌาปนกิจ (เผา) มีการกำหนดสถานที่ฌาปนกิจตามฐานันดรศักดิ์ เช่น ที่วัด ช่างเมรุหรือป่าช้า เป็นต้น ส่วนศพพระสงฆ์ก็เช่นกัน จะได้รับการจัดพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่ เพราะถือได้ว่าเป็นที่เคารพและศรัทธาของสาธุชนทั่วไป หากพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งจากการพระราชทานสมณศักดิ์และบวชมาเป็นเวลานานที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ครูบา” ส่วนงานศพของสามัญชนทั่วไปจะมีการจัดตามฐานะทางสังคม ซึ่งอดีตจะไม่นิยมตั้งศพไว้บนปราสาท ไม่มีการลากจูง คำนึงถึงข้อห้ามและปฏิบัติตามจารีตชุมชน ปัจจุบันการจัดพิธีกรรมงานศพของเจ้านาย พระสงฆ์และสามัญชน มีลักษณะที่ไม่แตกต่างกัน มีรูปแบบการทำบุญอุทิศส่วนกุศล การตั้งศพบนปราสาท มีการชักลากไปสู่ฌาปนกิจสถานดนตรีพื้นเมืองแท้ มีการเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน ซึ่งการจัดพิธีกรรมขึ้นอยู่กับเจ้าภาพว่าจะต้องการการจัดพิธีกรรมรูปแบบใดให้เหมาะสมกับผู้วายชนม์ แต่พิธีกรรมนั้นต้องไม่ขัดกับหลักจารีตประเพณีดั้งเดิม

การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพของสัปเหร่อ และคุณลักษณะสัปเหร่อที่พึงประสงค์ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สัปเหร่อเป็นบุคคลที่ทรงความรู้และแสดงบทบาทที่สำคัญต่อพิธีกรรมงานศพให้ต้องถูกตามธรรมเนียมแบบฉบับของล้านนา อีกทั้งเป็นบุคคลที่ช่วยบำบัดความทุกข์และป้องกันภัยอันจะเกิดจากการพิธีกรรมตามคติความเชื่อท้องถิ่น เป็นการสืบสานคติ ความเชื่อตามแบบฉบับล้านนาที่ให้ความสำคัญพิธีกรรมหลังความตาย การสร้างความสามัคคีจากการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน โดยสัปเหร่อเป็นผู้นำที่ให้คำปรึกษา การจัดวางลำดับความสำคัญด้านพิธีกรรมให้ถูกต้องตามรูปแบบประเพณีท้องถิ่น และเป็นผู้ที่มีความรู้ในการใช้ไสยเวทย์ในพิธีกรรมงานศพตามความเชื่อดั้งเดิม จนเป็นรูปแบบและกระบวนการสืบสานสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัปเหร่อของตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

อภิปรายผล

ความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมงานศพเป็นการบำเพ็ญกุศลให้แก่ผู้ตายเป็นครั้งสุดท้ายตามแบบจารีตประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติของท้องถิ่น โดยมีการป้องกันตนเองจากการประกอบพิธีกรรมนั้น ในส่วนของผู้ที่ยังอยู่ก็ต้องประกอบพิธีกรรมให้ถูกต้อง รวมไปถึงการสร้าง ความสมครสมานสามัคคีให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น

การบริหารจัดการพิธีกรรมงานศพ เป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยเรียงลำดับความสำคัญของพิธีกรรม ปฏิบัติตามรูปแบบ และขั้นตอน ตามประเพณีท้องถิ่นอย่างเคร่งครัด สามารถที่จะให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางในการประกอบพิธีกรรมศพรวมไปถึงการให้คำชี้แนะแก่บุคคลที่มีความสนใจหรือบุคคลที่พร้อมจะปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ช่วยสัปเหร่อ อธิบายหลักการที่ถูกต้องเพื่อการสร้างมุมมองที่ดีต่อผู้ทำหน้าที่สัปเหร่อ

คุณลักษณะของสัปเหร่อที่ดีจะต้องเป็นผู้มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมกับศพ ชำนาญในการใช้ไสยเวทย์ มีการบริหารจัดการ เรียงลำดับขั้นตอนที่ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี ตามคติความเชื่อของชุมชน รักษาจารีต ประเพณีของชุมชน รวมทั้งการยึดถือจารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยผู้ที่ทำหน้าที่ต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจ มีความสามารถเฉพาะของแต่ละขั้นตอน มีใจที่เสียสละ ที่สำคัญยึดถือข้อวัตรปฏิบัติตามคติ ตลอดจนการใช้คาถาอาคมในพิธีกรรม และสิ่งที่ทำให้กระบวนการสืบสานสานคติ ความเชื่อ พิธีกรรมงานศพกับบทบาทสัปเหร่อของตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ยังคงดำเนินต่อไปได้ด้วย

1) ความเชื่อ โดยผู้ทำหน้าที่สัปเหร่อเชื่อมั่นว่าเป็นอาชีพที่เกิดจากความเสียสละ รวมไปถึงเป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์เพื่อนร่วมโลกที่จากไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอธิการเด่นชัย ฐุริปัญโญ ได้

ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา ประเพณีและพิธีกรรม เกี่ยวกับวิญญาณ ภูตผีของชนชาติพันธุ์ปืซู บ้านดอยชมพู หมู่ที่ 7 ตำบลโป่งแพร่ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย” ว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับการส่งวิญญาณผู้ตายไปสู่ภพที่ดีหรือสวรรค์ และส่งผลมาสู่ญาติพี่น้องที่อยู่ข้างหลัง ช่วยให้คลายทุกข์โศกจากการจากไปของญาติที่เสียชีวิต⁸ สัปเหร่อจึงเป็นอีกหนึ่งบทบาทในการส่งเคราะห์ผู้ตายไปสู่สัมปรายภพ ที่ตั้งถาม

2) ความไว้วางใจจากชุมชน การได้รับมอบหมายจากชุมชน หรือได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นผู้ที่มีความรู้เฉพาะด้าน ได้รับการอบรมสั่งสอนตามขั้นตอนในการจัดการศพตามวิชาความรู้ที่ได้รับจากบรรพบุรุษเพื่อให้การประกอบพิธีกรรมเป็นไปอย่างถูกต้อง ตามจารีต ประเพณีและหลักทางพระพุทธศาสนา

3) รายได้ การปฏิบัติงานของสัปเหร่อเป็นการเสียสละที่เต็มไปด้วยจิตอาสาเพื่อที่จะอนุเคราะห์ผู้จากไปให้เป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นแต่ในปัจจุบันตามวิวัฒนาการของโลก รายได้และค่าตอบแทนก็เป็นแรงจูงใจอีกประการหนึ่ง ในการปฏิบัติหน้าที่สัปเหร่อ ซึ่งได้รับจากเจ้าภาพร้านค้าบริการโรงศพ ปราสาท และจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4) การสืบต่อ สัปเหร่อถือว่าเป็นบุคคลที่มีข้อวัตรการปฏิบัติและข้อห้ามที่เคร่งครัดเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ เป็นผู้ที่ชุมชนยอมรับว่าเป็นบุคคลผู้ทรงความรู้ ผ่านการอบรมสั่งสอนและฝึกฝนตนเอง ทั้งการท่องจำ การปฏิบัติและคำสั่งสอนแบบปากต่อปาก ปัจจุบันถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสำคัญและชุมชนให้ความไว้วางใจ ยกย่องและมอบหมายหน้าที่ในการจัดการกับศพตามวิชาความรู้ที่ได้เรียนจากบรรพบุรุษในการประกอบพิธีกรรมให้ถูกต้องตามจารีต ประเพณีและหลักทางพระพุทธศาสนา ซึ่งบุคคลที่จะครองตนเป็นสัปเหร่อจะต้องได้รับการถ่ายทอดความรู้ตามแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะการถ่ายทอดอยู่ 2 ลักษณะ คือ **1) จากเชื้อสายในตระกูล** การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นภายในเชื้อสายหรือตระกูลที่ปฏิบัติสืบมา และชุมชนยอมรับว่าเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนจากเชื้อสาย/ตระกูลที่ปฏิบัติหน้าที่มาก่อน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระชาญชัย ชยเมธี ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ: กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภอเกาะ จังหวัดลำปาง” โดยสัปเหร่อมีบทบาทหน้าที่ให้เป็นผู้จัดการศพตามมติชุมชนและเป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดบทบาทหน้าที่จากรุ่นสู่รุ่นในตระกูลจากการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นบันได ขั้นตอน กรรมวิธีการจัดการศพ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ⁹ และยังต้องมีความชำนาญในการใช้ไสยเวทย์เพื่อกำกับตามขั้นตอนเกี่ยวกับศพให้ถูกต้องตามจารีตของสัปเหร่อสอดคล้องกับการวิจัยของ ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาสัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนมอญ ริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” ซึ่งสัปเหร่อทำหน้าที่เกี่ยวกับศพต้องจัดการตามประเพณีให้เรียบร้อยและถูกต้องและใช้คาถาอาคม ไสยศาสตร์เพื่อเป็นเครื่องปกป้องตนเองสัปเหร่อจะเรียน

⁸ พระอธิการเด่นชัย ภูริปัญโญ การศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณ ภูตผีของชนชาติพันธุ์ปืซู บ้านดอยชมพู หมู่ที่ 7 ตำบลโป่งแพร่ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553).

⁹ พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิจัย), “บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพกรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภอเกาะ จังหวัดลำปาง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556).

คาถาแบบท่องจำปากต่อปาก¹⁰ **2) ผู้มีความสนใจ** อาชีพและการปฏิบัติหน้าที่ของสัปเหร่อเป็นอีกหนึ่งลักษณะที่มีผู้สนใจ ใคร่จะศึกษาเล่าเรียนรูปแบบ กระบวนการ พิธีกรรมและขั้นตอนการจัดการเกี่ยวกับศพตามแบบฉบับของท้องถิ่น โดยการอาสาสมัครเป็นผู้ช่วยจนเกิดความรู้ ความชำนาญด้านพิธีกรรม จนกระทั่งได้รับการยอมรับจากชุมชนให้เป็นผู้ทำหน้าที่ต่อมา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1.1 ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการงานศพในชุมชนตนเอง
- 1.2 ส่งเสริมและพัฒนารูปแบบที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน
- 1.3 ส่งเสริมการสืบสานภูมิปัญญาแก่บุคคลที่สนใจ เพื่อให้เข้าใจและเล็งเห็นถึงคุณค่าการเป็นสัปเหร่อที่มีอิทธิพลต่อการจัดการพิธีกรรมงานศพของชุมชน
- 1.4 ส่งเสริมชุมชนให้เกิดจิตสำนึกเล็งเห็นคุณค่าและความเสียสละของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีกรรมงานศพ เพื่อให้เป็นอัตลักษณ์ที่ดำรงแก่นุชนรุ่นหลัง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

- 2.1 ควรประสานและสร้างความเข้าใจร่วมกับหน่วยงานปกครองท้องถิ่นเพื่อสร้างคุณค่าแก่สัปเหร่อในการประกอบพิธีกรรมในแต่ละฅาปนกิจสถานหรือท้องถิ่น
- 2.2 ควรมีการจัดทำแผนส่งเสริมภูมิปัญญาการจัดการพิธีกรรมงานศพเพื่อให้ชุมชนได้สืบสานและรักษาอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนตนเองรวมถึงการติดตามผลและประเมินผล
- 2.3 ควรมีแรงกระตุ้นการปฏิบัติหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีต่อชุมชน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานได้เกิดความภาคภูมิใจในการปฏิบัติหน้าที่เป็นสัปเหร่อประจำฅาปนกิจสถาน
- 2.4 ควรมีการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีสัปเหร่อปฏิบัติหน้าที่ดีเด่น เพื่อเป็นการนำรูปแบบมาปรับใช้กับท้องถิ่นโดยมิให้ขัดจากกฎ จารีตและประเพณีท้องถิ่น

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 3.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสัปเหร่อในสังคมล้านนา กับสังคมไทย
- 3.2 ควรมีการศึกษาวิจัยบทบาทและหน้าที่ของสัปเหร่อในยุคโลกาภิวัตน์
- 3.3 ควรมีการศึกษาแนวทางการพัฒนาหลักสูตรเพื่อสร้างคู่มือสำหรับผู้ประกอบพิธีกรรมหลังความตาย
- 3.4 ควรศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาท หน้าที่สัปเหร่อกับความสัมพันธ์ของการดำรงชีพในชุมชน

¹⁰ ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร, “สัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนมอญ ริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), หน้า 38.

เอกสารอ้างอิง

ม. อุ. (ไทย) 3/189.

ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร, “สัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนมอญ ริมน้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548

ธีรานันท์ (นามแฝง), การตายและพิธีการทำบุญศพ, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, 2544

นิเทศ ดินณะกุล, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546

ปราณี วงษ์เทศ, พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2534

แปลก สนธิรักษ์, พิธีกรรมและลัทธิประเพณี, พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลไทยวัฒนาพานิช, 2504

พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิชัย), “บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพกรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556).

พระอธิการเด่นชัย ฐริปัญโญ การศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณ ภูตผีของชนชาติพันธุ์ปืซู บ้านดอยชมภู หมู่ที่ 7 ตำบลโป่งแพร่ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553).

พหล แก้วเขียว, ฌาปนกิจ, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สธรรมิก จำกัด, 2545

หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสากล เล่ม 1, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี, 2532